

Використані джерела:

1. Черевко О. В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України : моногр. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 424 с.
2. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : монографія. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. – 220 с.
3. Бойко-Бойчук О. В. Державне управління розвитком міста: моделі та механізми : монографія / О. В. Бойко-Бойчук. – К. : Унів. вид-во Пульсари, 2010. – 236 с.
4. Дегтярьова І. О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління: монографія / І.О.Дегтярьова. – К. : НАДУ, 2012. – 368 с.
5. Перспективи та напрямки розвитку старопромислових регіонів України у посткризовий період. Аналітична доповідь / Ю. В. Макогон, І. М. Доля, Т. М. Медведкін, О. І. Снігова [та ін.] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dn.niss.gov.ua/content/articles/files/cris-cb61f.pdf>
6. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 12 січ. 2012 р. № 4318-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 39. – ст. 464.

Белая С. А. Стратегические приоритеты и механизмы реализации новой региональной политики на Украине.

В статье освещаются системные проблемы регионального развития, стратегические приоритеты разработки и внедрения новой региональной политики на Украине. Особое внимание уделено приоритетам модернизации Государственной стратегии регионального развития до 2020 года, выявлению путей повышения эффективности функционирования Государственного фонда регионального развития на Украине. Обоснована сущность синергетического подхода к внедрению новой региональной политики на Украине.

Ключевые слова: региональное развитие; стратегические приоритеты; новая региональная политика; модернизация; Государственная стратегия регионального развития; Государственный фонд регионального развития; синергетический подход; пространственное развитие; управление региональным развитием.

Bila S. O. Strategic priorities and realization leverages of the new regional policy in Ukraine.

The article highlights the systemic problems of regional development and strategic priorities for the development and implementation of the new regional policy in Ukraine. Particular attention is paid to the priorities of modernization of the National Regional Development Strategy 2020, the ways to enhance the functioning of the State Fund for Regional Development in Ukraine has been determined. The essence of a synergistic approach to implementation of the new regional policy in Ukraine has been justified.

Keywords: regional development, strategic priorities, new regional policy, modernization, National Strategy for Regional Development, the State Regional Development Fund, synergistic approach, spatial development, the management of regional development.

УДК:330.111.62(477)

Радченко В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ЕФЕКТИВНІСТЬ НОВОЇ СИСТЕМИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ:
МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ
ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ**

В статті досліджується проблема ефективності нової системи відносин власності в Україні, яка розглядається з двох боків: з економічного і соціального (соціально-економічна

ефективність). Показано, що в Україні існуюча система відносин власності є малоефективною. Щоб забезпечити підвищення її ефективності необхідно змінити підхід до практики трансформаційних перетворень, перейти від неоліберальної моделі побудови економічної системи до соціально-орієнтованої з широким використанням регулюючих функцій держави. Необхідно сформувати ефективний державний сектор, розвивати колективно-корпоративні форми власності, створити умови для підвищення ефективності дрібної приватної власності.

Ключові слова: власність, система відносин власності, ефективність системи відносин власності, економічна ефективність, соціальна ефективність, соціально-економічна ефективність.

Трансформаційні процеси в Україні свідчать про надзвичайну складність і антисоціальність суспільного розвитку в умовах, коли країна не має чітких, науково-обґрунтованих орієнтирів формування нової економічної системи і коли масово порушуються об'єктивні економічні закони, використовуються не властиві власній економіці схеми організації економічного життя суспільства. За більш ніж двадцять років реформ Україна так і не натрапила на ефективний шлях соціального процесу. За більшістю рейтингів вона знаходиться на крайніх місцях в порівняльних таблицях, а за продуктивністю праці перебуває на рівні минулого століття [1, с. 45]. Валовий внутрішній продукт на одну особу в Україні у 2010 році складав 6055 дол. США (за ПКС 2005 р.). Порівняємо: в Росії – 14166 дол., Польщі – 18096 дол., Білорусії – 12341 дол., Німеччині – 34415 дол. (2011 р.), США – 42250 дол. і т.д. [2, с. 543-544]. Рівень фізичного обсягу ВВП України у 2011 р. по відношенню до 1990 р. склав лише 69,3% [2, с. 30]. Стрімко в країні скорочується кількість населення – з 51,1 млн. осіб у 1995 р. до 45,5 млн. осіб у 2011 р. [2, с. 527].

Очевидно, що соціально-економічний розвиток України потребує глобальних змін як у підходах до соціально-економічних перетворень, так і у визначенні мети, змісту, структури та форм всього процесу реформування вітчизняної економіки. Звідси, об'єктивно зумовлюються завдання економічної науки щодо соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі. Мова йде про нагальну потребу дослідити і всебічно обґрунтувати, по-перше, перспективну для країни соціально-економічну систему і, по-друге, шляхи її створення. Розвиток країни в умовах соціальної стратегічної невизначеності, як показує власний досвід, повертається величезними втратами для суспільства, що акумулюється у гальмуванні технічного, економічного і соціального прогресу, сповзання колись могутньої країни на задвірки цивілізації.

Найглибшою соціально-економічною основою розв'язання поставлених завдань є створення ефективної системи відносин власності і, насамперед, власності на засоби виробництва. Активність реформаторів (в тому числі і тих, що покликані владою здійснювати наукові експертизи) навколо розмаїття економічних проблем, які є дійсно актуальними, без врахування того, що є основним і визначальним в структурі економічної системи – відносин власності, – не призведе до бажаного результату. Вся економічна історія довела, що розвиток продуктивних сил суспільств зумовлює відповідні зміни і у відносинах власності, прогрес яких, маючи широке соціальне значення і проявляючись у зворотньому напрямку, забезпечує умови нових прогресивних змін у продуктивних силах.

Метою статті є дослідження ефективності нової системи відносин власності в Україні в контексті методології проблеми і з урахуванням реалій трансформаційної

економіки країни.

Проблема власності та її ефективності стояла в центрі досліджень вчених-економістів радянської доби. З цього наукового напрямку відомі праці Л. Абалкіна, О. Гоша, М. Колганова, Ю. Пахомова, А. Покритана, В. Черковця, А. Чухна та ін. [3]. Відносини власності досліджувалися вченими Інституту економіки України [4]. Положення про соціалістичну та капіталістичну власність були включені в підручники з політичної економії для ВНЗ [5, с. 44-46]. Відзначимо, що категорія соціалістичної власності на засоби виробництва розглядалася переважно більшістю вчених як основне виробниче відношення соціалізму з незаперечним майбутнім. Проте рівень наукової розробки проблеми власності в той час ще не відповідав потребам як розвитку економічної теорії, так і практики. Особливо це торкалось методологічних підходів до розвитку соціалістичної власності, що ще в ті часи підкреслювалося нами [6, с. 21]. З урахуванням сьогодення досвід бачимо, що в дослідженнях необґрунтовано згладжувались протиріччя соціалістичної власності і, навпаки, перебільшувалися протиріччя капіталістичної власності. Досить механічно бачився процес розвитку власності. Ці недоліки в наукових дослідженнях не могли не позначитися і на поглядах про реформування власності в Україні в процесі переходу до ринкової моделі розвитку.

Проблема власності стала центральною в соціально-економічній практиці України в трансформаційний період. І це не випадково, адже необхідно було здійснити перехід до способу виробництва, який заснований на приватній власності (протилежний тип власності порівняно з попередньою системою відносин власності). Положення теорії, що власність на засоби виробництва є основним виробничим відношенням, почало активно втілюватися реформаторами в життя (а, отже, підтверджуватися), перетворилося в рушійну силу соціально-економічних перетворень на основі загального роздержавлення та приватизації державної власності. Державою була створена широка юридична база для розгортання цих процесів. На початок ХХ століття в Україні уже понад 75% промислової продукції вироблялося на недержавних підприємствах [7].

Глибокі соціально-економічні зміни, що відбулися в економічному базисі України, переорієнтовують вчених-економістів на дослідження нових соціально-економічних реалій в українському суспільстві. Різноманітні аспекти проблеми власності в нових історичних умовах розглядаються в працях В. Базилевича, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Гоша, А. Гриценка, П. Єщенка, Ю. Зайцева, С. Єрохіна, Т. Ковальчука, І. Лукінова, В. Мандибури, С. Мочерного, О. Оніщенка, І. Панченка, Б. Пасхавера, Ю. Пахомова, В. Рибалкіна, В. Савчука, А. Чухна, В. Юрчишина та ін. Проте сучасна економічна наука мало займається проблемами методології відносин власності стосовно розвитку вітчизняної економіки, більше досліджує ці відносини з кількісного боку чи в контексті окремих (загальних, галузевих) проблем, актуальність яких зумовлюється потребами розвитку країни в сучасних умовах (модернізація економіки, економічне зростання та конкурентоздатність, розв'язання енергетичної проблеми, реформування аграрного сектора та ін.). Проблема ефективності нової системи відносин власності не досліджується цілеспрямовано, хоча результати трансформаційних перетворень показують, що склалася ця система в Україні як неефективна, малопродуктивна і

антисоціальна.

Дослідження автора. Науковою базою дослідження ефективності нової системи відносин власності, що склалася в Україні в результаті трансформаційних перетворень, є теорія власності, побудована на матеріалістичній концепції економічного розвитку, всебічно обґрунтованій К. Марксом. При цьому точність висновків буде залежати від повноти врахування всіх складових цієї теорії [8, с. 91-92].

Ефективність будь-якої системи відносин власності (як і виробничих, економічних відносин, взагалі) розглядається з двох сторін: 1) з боку результатів виробництва (кількість виробленого продукту), досягнення яких забезпечується даною системою в порівнянні з витратами, отже, використаними на це виробництво ресурсами (суспільно корисної праці); 2) з боку глибини реалізації соціальних завдань та поліпшення соціального добробуту, що, безумовно, пов'язується з дією основного економічного закону пануючого способу виробництва і основною метою суспільного виробництва за даних соціально-економічних умов. Тобто, ефективність системи відносин власності по аналогії з ефективністю суспільного виробництва інтегрує в собі 1) економічну та 2) соціальну ефективність. Отже, в дійсності існує соціально-економічна ефективність системи відносин власності, яку наша економічна наука розглядає як "відповідність результатів господарської діяльності найважливішим соціальним потребам і цілям суспільства з урахуванням досягнення найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці" [9, с. 345-346; 9, с. 128-134]. Як економічна, так і соціальна ефективність досягаються в результаті дії багатьох факторів (матеріально-технічних, трудових, організаційно-управлінських, валютно-фінансових, екологічних, соціальних, зовнішньо-економічних тощо), формується і проявляється на різних рівнях (підприємств, галузей, всієї економіки), має посферну та галузеву структури, відображається системою показників, які також класифікуються. Найбільш вживаними є величина ВВП (в порівняннях до суспільних затрат праці та в динаміці), продуктивність праці (суспільна, галузева, підприємства), фондівдача та матеріаломісткість (також на різних рівнях економіки). Узагальнюючим показником, що відображає ефективність підприємницької діяльності, є величина прибутку та рентабельність виробництва.

Соціальна сторона ефективності системи відносин власності невід'ємна від економічної і проявляється через її показники. Проте цей бік ефективності потрібно бачити і у відносно виокремленому вигляді. Адже він пов'язується із можливостями системи забезпечувати найважливіші соціальні потреби народу і реалізовувати соціальні цілі суспільства. Показниками соціальної ефективності системи є рівень суспільного добробуту (забезпечення населення матеріальними і нематеріальними благами), наявність належних умов і гарантій праці, надання послуг масового вжитку, якість побуту, рівень задоволення соціальних, культурних та духовних потреб. Сьогодні, які ніколи, у зв'язку із глобалізацією, зростає значення соціальної захищеності громадян країни, розвиток освіти, науки.

Дослідження ефективності системи відносин власності в сучасній Україні має відкрити шляхи економічного і соціального прогресу країни. Але, щоб досягти цього, потрібно, *по-перше*, розкрити реальну картину створення системи, яка є неефективною, виявити, так би мовити, корені цього процесу; *по-друге*, не тільки здійснити оцінку ефективності наявної системи, а і виявити її найбільш несприйнятні

для суспільства риси; *по-третє*, обґрунтувати якісні параметри майбутньої системи відносин власності і, нарешті, *четверте*, накреслити шляхи, що забезпечують її утворення, відзначивши роль держави та інших суб'єктів трансформаційного процесу.

Щодо *першої відповіді*: як створювалася нова система відносин власності в Україні? Ми свідомо користуємося терміном “створювалася”, щоб підкреслити суб'єктивний характер всього процесу трансформації відносин власності в Україні. Про це говорилося нами ще у 2006 році [8, с. 90-99]. В країні були використані насильницькі методи формування нової економічної системи, як це не раз було в історії (колонізація, рабство в економічній історії США, боротьба капіталізму з феодалізмом в Європі, кріпацтво в Росії та ін.). Справа в тому, що Україна, яка була в складі СРСР як союзна республіка, мала досить високий рівень розвитку продуктивних сил (входила в першу десятку найбільш розвинених країн світу) і глибокі корені колективних форм господарювання, а тому мала б взяти на озброєння концепцію формування великого конкурентоздатного товарного виробництва на основі колективних (асоційованих) та державної форм власності. Насправді ж, в країні з самого початку проголошення незалежності був ініційований розвиток дрібнотоварних, індивідуальних, індивідуально-групових та групових форм власності, особливо в споживчо-обслуговуючому та аграрному секторах економіки. На початок 2012 р. кількість суб'єктів, які були включені в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України, становила 1323807, що в 2,15 раза більше, ніж це було у 1997 р. [2, с. 81]. Відбулася деконцентрація власності, виробництва і економічних інтересів, що негативно позначилося на обсягах виробництва, затратах, фондо- та капіталовіддачі, якості продукції, ускладнився процес реалізації. Так, на початок 2004 р. в ЄДРПОУ кількість приватних підприємств становила 29,59%, а припадало на них лише 4,29% основних засобів та 6,08% інвестицій в основний капітал [10, с. 172, 173, 324]. У 2011 р. кількість малих підприємств становила 93,7% від загальної кількості підприємств України, що займалися підприємництвом. Проте зайнято на них було лише 26,6% загальної кількості зайнятих працівників і 25,8% найманих працівників, а обсяг реалізованої продукції становив лише 13,1% до загального її обсягу [2, с. 309].

У створенні нової системи відносин власності в Україні у зв'язку з переходом до ринкової економіки вирішальна роль відводилась роздержавленню та приватизації власності. На перших порах цей процес регламентувався програмами приватизації (на 1994, 1997, 1998, 1999, 2000–2002 рр.), але вподальшому він відбувається в “ручному режимі” з орієнтацією на попередні рішення (підходи), зокрема, визначені Державною програмою приватизації на 2000–2002 роки та іншими документами. Проекти Державних програм приватизації на період 2003–2008 роки і на 2004–2006 роки так і не були затверджені законом. І лише на 2012–2014 роки приймається Державна програма приватизації (чергова) та вносяться відповідні зміни до Закону України “Про приватизацію державного майна” (1997 р.) [11].

Отже, формування нової системи відносин власності в Україні здійснювалось без достатньої законодавчої бази, що не могло не позначитися на обґрунтованості і якості цього процесу. Встановлювалися занадто короткі терміни приватизації (за 4-5 років намічалось роздержавити та приватизувати 60–65% об'єктів державної форми власності [12]), що відкривало широку дорогу суб'єктивізму, стихійності і

зловживанням в проведенні реформ. На приватизацію виносилися об'єкти загальнодержавного значення (напр. Миколаївський глиноземний завод, обленерго та ін.), масовим стає заниження цін на об'єкти, що продавалися та ін.

Початок (як і продовження) ринкових перетворень в Україні в значній мірі здійснювалося під тиском поверхового розуміння реформаторами суті економічної демократії і самого ринку. Нові економічні умови (по суті, нова економічна система) вважалися такими, що легко реалізуються. Програма "500 днів", розроблена під керівництвом академіка С. Шаталіна, передбачала саме 500 днів, щоб "выбрать новый курс – политический и экономический, начать кардинально заменять старую социально-экономическую систему..." [13]. Багато вважало, що варто тільки розпочати "свою справу" (на приватній власності), як включиться в дію такий економічний інтерес, що матеріальні блага потечуть річкою. А тому потрібно якнайшвидше роздержавити економіку і приватизувати власність, децентралізувати управління, знищити план і відсунути на задній план пріоритети держави, комерціалізувати всі сфери життя тощо. Як бачимо, більш ніж двадцятирічний досвід ринкових перетворень в Україні (як і в інших країнах на терені бувшого СРСР) зле посміявся над економічними ринковими романтиками 80-90-х років ХХ століття, які хотіли швидко створити "ринковий рай".

Проте не можна думати, що тільки поверховий практицизм зумовлював формування в нашій країні неефективних відносин власності і всієї системи господарювання. Вся суть в тому, що під фактичні ринкові перетворення підводилась певна теоретична база у вигляді ліберальної моделі економічної системи, в основу якої були закладені ліберальні принципи економіки, що впливали із дрібного товарного виробництва. Ця модель була взята реформаторами на озброєння із західного досвіду, але вона не зумовлювалася об'єктивними умовами своєї країни. Відомо ж, що ефективна економічна система завжди виникає на відповідній базі – технічній, економічній і соціальній. Умови України вимагали організованої і соціально орієнтованої ринкової економіки, а не штучно лібералізованої, розбалансованої і стихійної. Саме під впливом ліберальної моделі в Україні відбувається нічим не обґрунтоване скорочення державної власності до таких меж, за яких підринається макроекономічна стабільність національної економіки і її ефективне макроекономічне регулювання.

Крім помилкового використання Україною ліберальної моделі ринкових перетворень (як і в стратегічних цілях) на процес формування нової системи відносин власності негативно впливали ще два фактори: 1) ситуація первісного нагромадження капіталу та 2) зовнішньоекономічний фактор (необґрунтована, а тому антинаціональна експортно-імпортна політика в інтересах іноземних виробників).

Первісне нагромадження капіталу – явище типове на початкових етапах становлення ринкових капіталістичних відносин, під дією якого відбувається докорінна перебудова відносин власності з використанням насильницьких методів відокремлення безпосередніх виробників від засобів виробництва та концентрації багатства в руках капіталістів, перетворення грошей у капітал [див. 14, с. 21-27]. Первісне нагромадження капіталу виявилось фактором формування недемократичної і несправедливої системи відносин власності, грубних порушень законів приватизації і функціонування власності (рейдерство та ін.), що призводить до глибоких

відмінностей у рівнях багатства та обсягах привласнення окремими групами населення. Формування нових відносин власності відбувається без участі широкої громадськості і все більше переслідує вузько приватні, олігархічні інтереси, які все частіше протиставляються загальнодержавним інтересам, розбалансовують економіку, знижують її потенційні можливості розв'язання стратегічних завдань.

Що торкається впливу зовнішньоекономічного фактора на якість формування нової системи відносин власності в Україні, то відзначимо декілька моментів (ця проблема досить багатогранна і має бути розглянута окремо). По-перше, в Україні впливовість зовнішньоекономічних умов на трансформаційні процеси викликається не стільки внутрішніми економічними чинниками, скільки політичними мотивами. По-друге, цей фактор органічно вплітається в ліберальну модель трансформаційних перетворень, яка взята на озброєння в Україні. По-третє, через зовнішньоекономічний фактор проявляється глобалізація світової економіки на терені України. По-четверте, зовнішньоекономічний фактор надзвичайно деформує внутрішню структуру національної економіки, робить її залежною від іноземного капіталу. По-п'яте, зовнішньоекономічний фактор зміцнює велику олігархічну власність і підриває інтереси середніх і, особливо, дрібних власників.

Отже, ми бачимо, що створення нової системи відносин власності в Україні відбувалось в такий спосіб і на такій теоретичній базі, що результат мав бути тільки один – ця система є неефективною.

Неефективність нової системи відносин власності ілюструється багатьма показниками, насамперед, економічного і соціального змісту. Частково це вже розглянуто вище. Тут же, даючи відповідь на наше *друге завдання* дослідження, зробимо деякі узагальнюючі оцінки.

Методологічно правильно економічну і соціальну ефективність розглядати в органічному зв'язку. Але, не порушуючи цього принципу, ми при оцінці ефективності нової системи відносин власності в центр маємо поставити соціальну ефективність і цим самим виявити соціальну спрямованість економіки. Найважливіші оцінки, які свідчать про низький рівень соціальної ефективності, наступні:

1. Надзвичайно низькі в Україні загальні макроекономічні показники (ВВП на душу населення та ін.), про що йшлося вище.

2. Не задовільними є соціально-економічні показники виробничого сектора економіки, пов'язані із формуванням вартісної бази особистого споживання. Так, при середньорічній номінальній заробітній платі працівників в Україні у 2011 р. – 2633 грн. цілий ряд галузей (сільське господарство, будівництво, торгівля, ремонт предметів особистого вжитку, готельне господарство, освіта, комунальна сфера та ін.) мали рівень зарплати нижчий за середню величину [2, с. 381]. Частка населення із середньодушовими грошовими доходами в місяць, нижчими за прожитковий мінімум, у 2011 р. складала 23,5% [2, с. 397], 72,9% домогосподарств мали середньодушовий дохід у цьому році до 1920,0 грн., а 18,4% – до 1020,0 грн. [2, с. 398]. В Україні досить гострою є проблема бідності.

3. Низька гарантованість працевлаштування, особливо молоді: у віці 15-24 роки рівень безробіття у 2011 р. склав 18,6% [2, с. 357]. Загальний рівень безробіття в Україні за методологією МОП склав 7,9% [2, с. 356].

4. Низький рівень фактичного споживання населення в Україні: у 2011 р.

калорійність споживчого раціону на одну особу на добу склала 2951 ккал. (1990 р. – 3597 ккал.) [2, с. 418].

5. Досить проблемне становище склалося у забезпеченні громадян житлом. У 2011 р. в країні було введено 9410 тис м³ житлової площі, що порівняно з 1990 р. склало лише 53,9% [2, с. 216]. У 1990 р. на 1000 населення було введено 5,6 збудованих квартир, а у 2011 р. – 1,8 [2, с. 220]. Але суть не лише у кількісних показниках забезпечення житлом громадян України. Справа в тому, що в країні житлова проблема переведена на індивідуальне самозабезпечення, що в умовах низьких доходів громадян робить її нерозв'язною.

6. Нова система відносин власності підірвала в Україні потенційні можливості розвитку охорони здоров'я в результаті значного скорочення державних витрат на ці цілі. У 1990 р. в країні налічувалося 3,9 тис. лікарняних закладів, а нині (2011 р.) – 2,5 тис., відповідно, лікарняних ліжок 700 тис. і 412 тис [2, с. 452]. Сучасна медична реформа тільки погіршує становище, що склалося. Особливо це торкається сільської місцевості.

Цілий ряд інших оціночних показників соціального змісту також підтверджують неефективність нової системи відносин власності в Україні. Ця система не забезпечує ефективне розв'язання економічних проблем, належну організацію охорони праці, необхідного забезпечення потреб освіти і науки, турботу про виховання підростаючого покоління, забезпечення осіб пенсійного віку та ін.

Розглянуті оцінки соціальної ефективності системи відносин власності в Україні виражають також і економічну ефективність і, насамперед, невисоку здатність нашої економіки втілювати в життя основний її принцип: більше виробляти продукту при зменшенні ресурсів (витрат) на його одиницю. Ось тут виникає питання: чи забезпечує система відносин власності, що склалася в Україні, економію ресурсів у суспільному виробництві, перехід до вищих технологічних способів виробництва і його інноватизацію, попит на висококваліфіковану працю, перехід до наукоємних технологій і т. д.? Аналіз стану нашої економіки свідчить, що все це є нашими гострими проблемами.

Найбільш неприйнятним для нашого суспільства є те, що неефективна система відносин власності в Україні, по-перше, утвердилась в результаті використання неоліберальної моделі організації економічної системи, не адаптованої до соціально-економічних умов країни; по-друге, неефективність цієї системи є досить глибока, так як поєднує в собі низьку економічну і соціальну ефективність і в своїй основі зумовлюється нераціональними формами привласнення засобів виробництва і природних ресурсів; по-третє, низька якість нової системи відносин власності в Україні в значній мірі зумовлена зовнішнім чинником, підпорядкуванням інтересів країни міжнародним монополіям.

Ми бачимо, що трансформаційний процес в країні потребує глибокої корекції реформи і, в першу чергу, відносин власності. Формування ефективної системи відносин власності має відбуватися з урахуванням всіх прогресивних тенденцій (закономірностей) соціально-економічного розвитку країн світу і, насамперед, тих, в яких досягнуті високі результати розвитку продуктивних сил і розв'язання соціальних проблем. Не можна не брати до уваги історичний досвід своєї країни і, звичайно ж, результати (досвід) трансформаційних перетворень на терені постсоціалістичних

країн. На нашу думку, оновлення системи відносин власності в Україні має орієнтуватися на такі її якісні *параметри*:

1. Утвердження соціально спрямованої системи відносин власності, яка має стати надійною економічною основою соціально орієнтованої економіки, становлення якої є нашим стратегічним пріоритетом.

2. Система відносин власності має забезпечити модернізацію економіки країни і її конкурентоспроможність у світовому господарстві. Звідси випливає, що привласнення і використання ресурсів, як і продукту, має орієнтуватися не на вузькогосподарські цілі, а мотивуватися загальнонаціональними інтересами розвитку країни в глобалізованому світі.

3. Ефективна система відносин власності може бути досягнута лише при прогресивній структурі цієї системи. Продуктивні сили нашої країни отримують найбільший простір для розвитку в умовах колективно-корпоративної та державної форм власності. Але в цілому система повинна формуватися на багатоформенній основі.

4. Ефективне оновлення відносин власності в Україні має забезпечити рівноправне місце (унормоване економічно і юридично) індивідуальній приватній власності (малому бізнесу). Але ця форма власності досягає своєї зрілості тоді, коли вона органічно пов'язується з іншими формами та інтегрується в загальну систему економічних інтересів країни.

5. Ефективність відносин власності залежить від того, наскільки її форми будуть об'єктивними, виражають галузеві, регіональні та національні особливості країни. Певний монізм системи відносин власності, який унормовується юридичними правилами, має доповнюватися диференціацією форм і врахуванням особливостей економічних інтересів окремих груп власників.

6. Параметром ефективної системи відносин власності є очищення її від впливів неекономічних факторів (політичних, національних). Трансформаційний процес в Україні включає як формування нової економічної системи, так і розв'язання завдань становлення незалежної держави. Тому формування нової системи відносин власності не могло не відчувати на собі впливу політичних факторів, особливо пов'язаних з розпадом єдиного народногосподарського комплексу СРСР і входженням України у світове господарство. Нині дія цих факторів має знижуватися.

7. Утвердження ефективної системи відносин власності досягається за умов досконалого юридично-правового забезпечення. Але в Україні, насамперед, потрібно ліквідувати практику масового порушення законів власності, протекціонізму у відносинах власності, свавілля і рейдерство, юридичну незахищеність власників (особливо дрібного і середнього бізнесу), олігархічний гегемонізм тощо. Положення Конституції України про власність мають витримуватися бездоганно.

8. Ефективна система відносин власності утверджується і функціонує в умовах відповідальної ролі держави як координатора і провідної регулюючої сили всього макроекономічного процесу.

Які шляхи формування ефективної системи відносин власності в Україні? Їх визначення і приведення в дію має перевести весь процес трансформаційних перетворень в Україні в нове, якісне русло із використанням принципово нових методологічних і організаційних підходів. Насамперед, необхідно відмовитися від

неоліберальної моделі побудови економічної системи і пріоритетності ліберальних принципів організації економічного життя країни. Натомість, не на словах, а в реаліях перейти до створення соціально орієнтованої економіки, вважаючи це за стратегічну мету трансформаційних перетворень, розробивши науково-обґрунтовану програму дій і визначивши якісні параметри майбутнього суспільства. Перехід на нові якісні рейки розвитку потребує також утвердження в суспільстві нової філософії ролі держави в сучасних умовах. А саме: ця роль має бути провідною і визначальною серед суб'єктів економічного процесу. Держава повинна мати сильні економічні функції [7].

В руслі нової філософії трансформаційних перетворень і з метою створення ефективної системи відносин власності в Україні необхідно:

по-перше, внести докорінних змін у процес роздержавлення та приватизації і на цій основі сформувані достатній і ефективний державний сектор економіки. Не можна вважати обґрунтованою нинішню політику уряду України, направлену на поглиблення роздержавлення та приватизації, скорочення переліку об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації [14, с. 25];

по-друге, всіляко підтримувати розвиток колективних, колективно-корпоративних форм власності, ліквідувавши неоднозначні оцінки колективної власності в нашому законодавстві;

по-третьє, створювати сприятливі умови для розвитку дрібної приватної власності, удосконалюючи при цьому її правову базу;

по-четверте, прискорити створення ефективної, що відповідає національним інтересам, системи відносин власності в аграрному секторі економіки. Встановити в країні "вічний" мораторій на вільний продаж земель сільськогосподарського призначення. Використання землі як основного національного багатства повинно бути під постійним контролем суспільства (Конституція України, ст. 13, 14) [15];

по-п'яте, весь процес формування і організації відносин власності (привласнення) підпорядковувати завданням підвищення економічної і соціальної ефективності. У зв'язку з цим забезпечувати органічну залежність привласнення результатів виробництва від досягнутих показників ефективності, розв'язання завдань впровадження інноваційної моделі розвитку, модернізації економіки, підвищення продуктивності праці, економії ресурсів, охорони навколишнього середовища, розвитку науки і освіти, підвищення народного добробуту тощо;

по-шосте, будувати зовнішньо-економічні відносини держави, виходячи із пріоритетів вітчизняних виробників, вітчизняного ринку, вітчизняних інтересів (участь України в СОТ, відносини з МВФ та ін.);

по-сьоме, зміцнювати правове забезпечення нової системи відносин власності, спрямовуючи його на її розвиток і підвищення ефективності.

Висновки. Проблема ефективності нової системи відносин власності в Україні сьогодні стала найбільш актуальною. Україна уже понад 20 років здійснює трансформаційні перетворення, але їх ефективність, як бачимо, є недостатньою, занадто низькою. Країна ніяк не може вийти на передтрансформаційні рубежі з основних економічних показників, постійно займає низькі рейтинги в порівнянні конкурентоспроможності з іншими країнами. Найглибші причини такого стану, на нашу думку, зумовлюються невдалим вибором соціально-економічної моделі суспільного розвитку, необґрунтовано широким використанням неоліберальних

принципів організації економічного життя, порушенням економічних законів формування нових відносин власності, що призвело до надмірної деконцентрації власності в умовах індустріально розвинутої країни, якою є Україна.

Ефективність нової системи відносин власності ми розглядаємо як соціально-економічну ефективність, тобто, як таку, що органічно поєднує економічні і соціальні результати суспільного виробництва. В Україні особливо незадовільною є соціальна ефективність, яскравим показником чого є постійне скорочення кількості населення країни і масова міграція українців за кордон в пошуках “кращої долі”.

Формування нової системи відносин власності в Україні здійснювалося під впливом поверхового розуміння ролі економічної демократії і ринку, негативним впливом первісного нагромадження та необґрунтованої зовнішньо-економічної політики, яка не забезпечила пріоритети вітчизняних виробників і формування ефективного внутрішнього ринку. Але загальною теоретичною базою формування нової системи відносин власності в Україні стала неоліберальна модель, яка за своєю природою відповідає дрібному виробництву, а за умов функціонування великого промислового виробництва не може забезпечити високоефективне використання продуктивних сил і поєднання економічних інтересів для успішного розв'язання загальнодержавних проблем.

Забезпечення високої ефективності нової системи відносин власності в Україні потребує, насамперед, зміни моделі соціально-економічного розвитку, забезпечення становлення соціально-орієнтованої економіки. Потрібно перейти до нової філософії ролі держави, як в трансформаційній, так і в сучасній ринковій економіці, взагалі. Держава має здійснювати широкі економічні функції з регулювання суспільного виробництва. В Україні потрібно здійснити докорінні зміни в процесі роздержавлення та приватизації, сформувати достатній і ефективний державний сектор економіки. Необхідно всіляко розвивати колективно-корпоративні форми власності, створювати сприятливі умови для розвитку дрібної приватної власності, підпорядкувати всю систему відносин власності завданням підвищення економічної і соціальної ефективності суспільного виробництва на основі його всебічної модернізації та інновацізації. Окремим завданням є створення ефективної системи відносин власності в аграрному секторі економіки.

Використані джерела:

1. *Щенко П., Арсєнко А.* Відновлення соціально-економічного розвитку – пріоритет номер один у світі та в Україні // *Економіка України*. – 2012. – № 1. – С. 36-50.
2. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К. : ТОВ “Август Трейд”, 2012.
3. *Абалкин Л. И.* Диалектика социалистической собственности. – М., 1981. – 352 с. *Гош А. П.* Совершенствование и развитие экономических отношений в СРСР. – К., 1985. *Колганов М. В.* Собственность в период перехода к коммунизму. – М., 1963. *Пахомов Ю. Н.* Производственные отношения развитого социализма. – К., 1976. *Покрытан А. К.* Экономическая структура социализма: функционирование и развитие. – М., 1985. *Черновец В. Н.* Социализм как экономическая система. – М., 1982. – 296 с. *Чухно А. А.* Методологические проблемы политической экономии социализма. – К. : Выща шк. Главное изд-во, 1988. – 391 с.
4. Відносини власності в період будівництва комунізму. – К. : “Наукова думка”, 1972. – 190 с.
5. Политическая экономия : учебник для вузов / В. А. Медведев, Л. И. Абалкин, О. И. Ожерельев и др. – М. : Политиздат, 1988. – 735 с.
6. *Радченко В. В.* Роль агропромышленной интеграции в развитии социалистической собственности. – М. : Мысль, 1887. – 174 с.

7. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002–2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр, 2002, 4 червня.
8. Радченко В. В. Власність та соціально-економічні перетворення в Україні: утвердження суб'єктивізму // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – № 4 – С. 90-99.
9. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник : У 2 т. – Т. 2 / за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.; Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання – Прес, 2007. – 719 с.
10. Україна у цифрах у 2003 році. Короткий стат. довідник. – К. : Наукова думка, 2004.
11. Державна програма приватизації на 2012–2014 роки. Затверджено Законом України від 13 січня 2012 року // Відомості ВРУ, 2012. № 39. – С. 466; Закон України “Про внесення змін до деяких законів України з питань приватизації щодо реалізації положень Державної програми приватизації на 2012–2014 роки” // Урядовий кур'єр, 2012, 22 лютого. Орієнтир, № 8.
12. Ревенко В. Дещо про переділ власності // Урядовий кур'єр, 1996, 5 жовтня.
13. Пастухов С. Горький плач по “500 дням” // Правда, 1991, 12 апреля.
14. Національний план дії на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” // Урядовий кур'єр, 2013, 20 березня. Орієнтир, 3 10. – С. 9-38.
15. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К. : Велес, 2006. – 48 с.

Радченко В. В. Эффективность новой системы отношений собственности в Украине: методология проблемы в контексте реалий трансформационной экономики.

В статье исследуется проблема эффективности новой системы отношений собственности в Украине, которая рассматривается с двух сторон: с экономической и социальной (социально-экономическая эффективность). Показано, что в Украине существующая система отношений собственности малоэффективна. Чтобы обеспечить повышение ее эффективности необходимо изменить подход к практике трансформационных преобразований, перейти от нелиберальной модели построения экономической системы к социально-ориентированной с широким использованием регулирующих функций государства. Необходимо сформировать эффективный государственный сектор, развивать коллективно-корпоративные формы собственности, создать условия для повышения эффективности мелкой частной собственности.

Ключевые слова: *собственность, система отношений собственности, эффективность системы отношений собственности, экономическая эффективность, социальная эффективность, социально-экономическая эффективность.*

Radchenko V. Efficiency of a new relationship property in Ukraine: methodology problems in the reality transitional economies.

This paper examines the problem of the effectiveness of the new system of property relations in Ukraine, which is seen from two sides: from the economic and social (socio-economic performance). It is shown that in Ukraine the existing system of property relations is ineffective. To ensure the enhancement of its effectiveness to change the approach to the practice of transformational change, to move from neoliberal economic model building of a socially-oriented with extensive use of regulatory functions of the state. Necessary to create an effective public sector, to develop collective corporate ownership, to create conditions for improving the efficiency of small private property.

Keywords: *property system of ownership, the efficiency of the system of property relations, economic efficiency, social efficiency, social and economic efficiency.*